

**CONSTITUTIO ANTONINIANA'NIN TERMESSOS'TAKİ
ETKİSİ VE KENTTEKİ YAZITLARIN
TARİHLENMESİNDEKİ ÖNEMİ ***

*Güler ÇELGİN ***

Roma Hukuku'nda modern hukuklarda olduğu gibi tüm vatandaşların medenî haklardan yararlanması söz konusu değildi. Bir şahsın bu haklardan faydalanması için belirli durumlara, yani *status*'lara sahip olması gerekiyordu. Bunlar *status libertatis* (hürriyet durumu), *status civitatis* (vatandaşlık durumu) ve *status familiae* (aile durumu) olmak üzere üç durumdan ibarettir (Karadeniz-Çelebican 1986 : 128; Umur 1987 : 166). Konumuz dolayısıyla bizi daha çok ilgilendiren vatandaşlık durumunu kazanmak değişik koşullara bağlıydı. Bu durum herşeyden önce doğumla elde ediliyordu. Bunun için de Romalı bir anne babadan doğmuş olmak gerekiyordu. Eğer anne Romalı, baba bir yabancı (*peregrinus*) ise *Lex Minicia*'ya (İ.Ö. 91) göre onlardan doğan çocuk babası gibi yabancı olarak kabul edilmekteydi (Umur 1983 : 122; Karadeniz-Çelebican 1986 : 150). Ancak İmparator Hadrianus zamanında (İ.S. 117-138) annenin durumunun esas alınarak babası yabancı olan çocukların da Roma vatandaşı sayılmasına karar verildi (Umur 1974 : 377). Esir olan kimseler azat etme (*manumissio*) yoluyla vatandaşlık hakkına kavuşabilirdi. Ayrıca yabancı bir kişiye, ya da bir topluluğa, iktidarı temsil eden kurum veya kişi tarafından vatandaşlık hakkı tanınması mümkündü. Bu hak, Krallık ve Cumhuriyet Devrinde Halk Meclisi; İmparatorluk Devrinin Principatus Döneminde Senatus ve Princeps, Dominatus Dö-

* «Eskiçağ'da Hukuk» konulu III. Akkım Konferansları çerçevesinde 16. Nisan 1990 günü verilen tebliğin metnidir.

** I. Ü. Edebiyat Fakültesi.

neminde ise imparator tarafından veriliyordu (Umur 1973 : 377; Umur 1987 : 167; Karadeniz-Çelebican 1986 : 148).

Roma tarihinin ilk dönemlerinde yalnızca Roma *tribus*'larına kayıtlı olanlar vatandaşlık hakkına (*civitas Romana*) sahipti. Fakat bu hak kişilere bazı ayrıcalıklar sağladığı için İtalya'daki diğer topluluklar da bu haktan yararlanmak istiyorlardı. Nitekim, ilk defa İ.Ö. 90 yılında çıkartılan *Lex Iulia de Civitate* adlı kanunla (Umur 1974 : 378; Umur 1983 : 119) İtalya yarımadasında oturan bütün halka vatandaşlık hakkının verilmesinden sonra değişik zamanlarda başka kitlelere de bu hakkın verildiğini görüyoruz. Roma vatandaşlarının (*cives Romani*) dışında kalan yabancılar ise peregrinus diye adlandırılıyordu. Başlangıçta Roma Devletinin sınırları dışında yaşayan tüm yabancılara verilen bu isim, daha sonra Roma'nın egemenliğini tanıyan, fakat vatandaşlık hakkına sahip olmayan kişiler için kullanılan bir sözcük halini aldı (Karadeniz-Çelebican 1986 : 148 vdd.).

Roma Devleti egemenliğini genişlettikçe, kendi sınırları içinde yaşayan diğer vatandaşları da Roma kanunlarından yararlandırma yoluna gitmiş ve bu nedenle zaman zaman çıkardığı kanunlarla daha geniş kitlelere vatandaşlık hakkını vermiştir. Böylece kişiye bazı ayrıcalıklar kazandıran bu hakkı vermekle hem eyaletlerdeki halkın da bir ölçüde yönetime ve bazı resmî görevlere katılımı sağlanıyor, hem de Roma vatandaşları ile yabancılar hukukî olarak birbirine yaklaştırılmış oluyordu. Roma'nın yayılma politikasına ve eşit insanlardan oluşan evrensel bir imparatorluk yaratma düşüncesine bağlı olarak ortaya çıkan bu gelişme, İ.S. 212 yılında İmparator Marcus Aurelius Antoninus veya diğer adıyla Caracalla'nın, *Constitutio Antoniniana* adlı bir emirname (*edictum*) ile imparatorluk sınırları içinde yaşayanların tümüne, azat edilmiş köleler de dahil olmak üzere vatandaşlık hakkını vermesiyle tamamlandı. *Constitutio Antoniniana*'ya ilişkin bu bilgileri ilk olarak antik yazarlardan Dio Cassius ve Ulpianus'ta buluyoruz. Dio, imparatorun sözde eyaletleri onurlandıran bu kararının aslında vergi gelirlerini arttırmak düşüncesinden kaynaklandığını ileri sürer (Dio Cassius LXXVIII, 5 vd.; krş. Magie 1975 : 687; CAH XII 1981 : 45 vd.; Holtheide 1983 : 116). Çünkü böylece, o güne kadar yalnızca Roma vatandaşlarının ödediği % 5'lik ve-

raset vergisini (*vicesima hereditatis*) vermekle yükümlü kişilerin sayısı büyük ölçüde arttırılmış oluyordu (Umur 1974 : 113).

Constitutio Antoniniana'ya ilişkin bilgiler 1910 yılında bulunan bir papirüsle biraz daha açıklık kazandı. Almanya'daki Giesen kentinde bulunan bu papirüs, fermanın Yunanca bir çevirisi veya özetidir (Girard 1923 : 203 vd.; Holtheide 1983 : 115). Metin günümüze tam olarak gelmediği için konuyla ilgili çeşitli tartışmalara ve farklı görüşlere yol açmıştır. Eksik kısımların da tamamlanabildiği papirüsten öğrendiğimize göre Caracalla, kendisini Geta komplosundan koruyan tanrılara karşı olan şükran duygularını göstermek amacıyla onların kutsallığına yakışacak kadar geniş bir kitlenin tanrılara tapmasını sağlayacağını ve bu fermanı ile *dediticii* denilen *peregrinus*'lar hariç imparatorluk sınırları içinde yaşayan tüm özgür kişilere *civitas Romana*'yı verdiğini belirtmektedir (Girard 1923 : 204; Umur 1974 : 114; Magie 1975 : 687; *CAH* XII 1981 : 46). Emirnamenin kapsamı dışında bırakılan *dediticius*'lar siyasal bakımdan Roma'ya bağlı olmakla birlikte henüz imparatorluğa dahil edilmeyen topluluklardı. Roma'nın izniyle devlet arazisine yerleşmesine izin verilen yabancı tüccarlar ve barbar kavimler bu sınıfa giriyordu (Koschaker-Ayiter 1975 : 79 vd.). Vatandaşlık hakkına sahip olmayan bu kesimin varlığı, İ.S. IV. yüzyılda Augustus tarafından çıkartılan *Lex Aelia Sentia* adlı kanunla (Umur 1983 : 144) da doğrulanmaktadır. Çünkü adı geçen kanunda, bir mahkûmiyete uğramış kölelerin azat edildiklerinde *peregrini dediticii* durumunda olacakları, yani vatandaşlık hakkına sahip olamayacakları belirtilmiştir (Umur 1974 : 381; Magie 1975 : 1556; *CAH* 1981 : 45 vd.).

Constitutio Antoniniana'nın hukuk alanındaki en büyük etkisi, Roma Hukuku'nun bütün imparatorluğa yayılması için bir başlangıç oluşturmasıydı. Ancak, Roma yasalarıyla yerel valilerin uyguladığı yasalar arasında bazı uyumsuzluklar doğduğu ve bunun da tek tip bir hukuk düzeni sağlamayı güçleştirdiği bilinmektedir (Umur 1983 : 47; *CAH* XII 1981 : 47). Ayrıca bu ferman ile imparatorlukta o güne kadar etkin bir unsur olan Romalılık eski gücünü kaybetmeye başlıyor ve eyaletlerin etkisi hissedilir hale geliyordu (Umur 1974 : 114; Umur 1987 : 53). Iustinianus Döneminde ise Romalılar ve eyaletlerde yaşayanlar arasındaki

bütün farklar kaldırılarak tüm vatandaşlar eşit duruma getirildi. *Peregrinus* sözcüğü de yeniden, *barbarus* kelimesi gibi, imparatorluk sınırları dışında yaşayanlar için kullanılan bir kelime oldu.

İ.S. 212 tarihinde çıkartılan *Constitutio Antoniniana*'nın eyaletler açısından taşıdığı önem açıktır. Küçük Asia Eyaletine toplu halde vatandaşlık hakkı veren bu ilk ve tek ferman sayesinde *civitas Romana*'yı kazanan kimseler imparatorun soyadı olan Aurelius ismini bir onur olarak kullanmaya başladılar. Bu adın yayılma alanı ve sıklığı bölgelere göre değişmekle birlikte, daha önce kazanılmış haklara işaret eden diğer *nomen gentile*'lere oranla çok fazla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kıyıda uzak iç bölgelerde bile *Constitutio Antoniniana*'nın etkileri hissedilmektedir. Üstelik bu vatandaşlık hakkı daha önceden olduğu gibi yalnızca yüksek sınıfa mensup kişileri değil, sıradan kişileri de kapsamaktaydı (Holtheide 1983 : 116). Bizim örnek olarak seçtiğimiz Termessos kentinde de vatandaşlık hakkı, büyük ölçüde İmparator Caracalla'nın *edictum*'una dayanmaktadır. Bu emirnamenin kentteki uygulanışına geçmeden önce kente ilişkin birkaç söz söylemek yerinde olur kanısındayız.

Antalya'nın 34 km. kuzeybatısında Güllük veya Güldere Dağı (antik adı Solymos) üzerinde bulunan bir Pisidia kenti olan Termessos ilk kez İskender'in Asia seferi dolayısıyla İ.Ö. 334 yılında tarih sahnesine çıkmıştır. En parlak dönemini İ.S. II. ve III. yüzyıllarda yaşayan, IV. yüzyılda önemini kaybetmeye başlayarak V. yüzyılda tarih sahnesinden silinen kentin Roma ile ilk ilişkisi İ.Ö. 189 yılında bir ittifak nedeniyle olmuş, böylece dost ve müttefik olan iki kent arasındaki ilişkiler İ.Ö. 91 yılında yeniden düzenlenmiştir. Mithridates Savaşlarında (İ.Ö. 89-85) özgürlüğünü kaybeden, İ.Ö. 71 yılında çıkartılan *Lex Antonia* adlı kanunla bağımsızlığını yeniden kazanan Termessos için önemli olaylardan birisi de Caracalla'nın Roma dünyasında yaşayan tüm özgür kişilere vatandaşlık hakkını verdiği *Constitutio Antoniniana* adlı fermanıdır. Bu *edictum*'un kente ne zaman bildirildiğini ve yürürlüğe konulduğunu saptamak için önce Roma'da hangi tarihte yayınlandığını ve başka yerlere ne kadar süre içinde iletildiğini bilmek gerekir. Caracalla'nın kardeşi Geta'nın öldürüldüğü tarih, yani İ.S. 212 yılının Şubat ayı *Constitutio Antoniniana* için genellikle

terminus post quem olarak kabul edilir. Yukarı Mısır'da bulunan ve aynı yılın 8 Kasım'ına tarihlenen bir yazıttan (CIG 4860) fermanın o tarihte yürürlükte olduğu sonucu çıkmaktadır (Girard 1923 : 204; Heberdey 1929 : 15). Fakat Geta'nın öldürülmesiyle Caracalla'nın emirnamesi arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulursa zaman bakımından çok fazla ileri gidilmemesi gerekir. Ayrıca fermanın 24 Nisan'da Antinopolis'te henüz bilinmemesi de emirnamenin o tarihte yayınlanmadığı anlamına gelmez. Çünkü Roma ile Antinopolis arasındaki haberleşmenin Aleksandreia üzerinden yapıldığı için iletişimi geciktirdiği bilinmektedir. Bütün bu bilgiler ve önemli haberlerin Mısır'a ulaşma süresi göz önünde tutularak *Constitutio Antoniniana*'nın Roma'da Mart ayında yayınlanmış olması çok büyük bir olasılıktır (Riepl 1913 : 228 vd.; Heberdey 1929 : 15). İmparatorun fermanının bizi ilgilendiren Termessos kentine ne zaman bildirildiğini gösteren bir belge mevcut değildir. Üstelik Roma ile Termessos kenti arasındaki yazışmaların hızı konusunda da çok kesin bilgilere sahip değiliz. Bununla birlikte, komşu Lykia Bölgesi'ndeki bir şehir olan Rhodiapolisli Opramoas isimindeki şahsın hizmetlerine karşılık imparator tarafından onurlandırılmasına ilişkin mektupların yazılış tarihi ve adı geçen kentteki kayıt tarihlerinden hareket ederek emirnamenin Termessos'a ancak Nisan ayı sonlarında bildirildiği, yürürlüğe konulmasının ise aynı yılın ortalarını bulduğu tahmin edilebilir (Heberdey 1929 : 16).

Constitutio Antoniniana'nın etkisi Termessos'ta da hemen hemen hemen imparatorluğun diğer bölgelerindeki gibi oldu. Ferman yürürlüğe girdikten sonra, daha önceden Roma vatandaşlık hakkını elde etmiş kişilerin dışında kalan tüm özgür Termessos vatandaşları da diğer eyaletlerdeki gibi *civitas Romana*'ya sahip oldular ve imparatorun adına izafeten erkekler Aurelius, kadınlar ise Aurelia isimlerini kullanmaya başladılar. Bu durum, kentteki yazıtlara yansıdığı için kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Gerçekten de, kentte ve kentin egemenlik alanında (*territorium*) bulunan yaklaşık 1000 yazıttan yarısından fazlasında bu soyadları (*nomen gentile*) kullanılmıştır. Yazıtlarda, *Constitutio Antoniniana*'dan önce vatandaşlık hakkına sahip olan kişilerin kullandığı Aelius, Claudius, Ulpus ve Flavius gibi diğer *nomen gentile*'lerin sayıca Aurelius ismiyle kıyaslanamayacak kadar az ol-

duğu dikkati çekmektedir. Bu da kentte vatandaşlık hakkının özellikle bu ferman ile elde edildiğini doğrular. Diğer yandan bu fermanın sonra, azat edilmiş köleler bile vatandaşlık hakkını elde ederek Aurelius veya Aurelia isimlerini kullanmaya başlamışlardır. Ancak imparatorun emirnamesi sayesinde vatandaşlık hakkını kazanan şahısların bu *nomen gentile*'yi her zaman kullandıkları söylenemez. Örneğin metrik yazıtlarda çoğu kez ilk isimlerin kullanıldığını ve bu durumun Aurelius adının geçmediği yazıtların sayısını görünüşte arttırdığını söylemek gerekir. Bir şahsın tüm adının söylenmesi ancak hukukî durumlarda gerekli olduğu için, özel amaçlı yazıtlarda *nomen gentile* kullanılmamasına karşılık; hukukî nitelik taşıyan yazıtlarda bu ismin yer aldığı görülmektedir. Termessos'ta ise özel amaçlı yazıtların taşaya kazınması gerekmediği için günümüze gelen yazıtların çoğu resmî nitelik taşırlar. İçerikleri bakımından birbirinden farklı olan bu yazıtlar içinde sayısal bakımdan en büyük grubu oluşturan mezar yazıtları, soygunculuk veya izinsiz kullanım suçlarından ötürü para cezası ödenmesi gibi kararları bildirirler. O halde, kentte hukukî nitelik taşıyan yazıtlarda Aurelius adı yoksa bu, *peregrinus*'luğun bir kanıtıdır (Heberdey 1929 : 17). Bu durum kentteki yazıtların tarihlenmesinde büyük kolaylık sağlamaktadır. Şöyle ki, Aurelius adının bulunmadığı yazıtları *Constitutio Antoniniana*'dan önceye; Aurelius isminin yer aldığı yazıtları ise bu fermanın sonraki bir tarihe, yani İ.S. 212'den sonraki yıllara tarihleyebiliriz. Ancak özellikle Aurelius adı geçen yazıtları *Constitutio Antoniniana*'dan sonraya tarihlemekte çok dikkatli olunmalıdır (Heberdey 1929 : 23). Çünkü kentte sayıca daha az da olsa *Constitutio Antoniniana*'dan önce de vatandaşlık hakkına sahip kişilerin bulunması nedeniyle Aurelius adının daha önce kazanılmış bir vatandaşlık hakkına işaret edebileceğini unutmamak gerekir. Termessos'ta kitle halinde kazanılan vatandaşlık hakkı ancak bu fermanın sonra elde edildiği için yalnızca tek bir kişinin Aurelius adını taşıdığı yazıtları tarihlenirken bu hususu göz önünde tutarak, harf karakterleri, yazı stili gibi çeşitli epigrafik ipuçlarından yararlanılmalıdır. Aynı kişinin adı değişik yazıtlarda hem *nomen gentile*'siz, hem de Aurelius adıyla kullanılmışsa bu şahsın vatandaşlık hakkına *Constitutio Antoniniana* ile kavuştuğunu ve yaklaşık olarak bu emirnamenin yürürlüğe girmesinden hemen ön-

ceki ve sonraki yıllarda yaşadığı sonucu çıkartılabilir (Heberdey 1929 : 23).

Şimdi yukarıda söz edilen bütün bu olasılıkları seçtiğimiz bazı örneklerle somut bir biçimde göstermeye çalışalım :

Örnek 1 :

- 1

'Ασκλη	[πᾶς	'Α]	στέμωνος	ἄ(πελεύθερος)	τῆν	σ[ωματοθήκην
A			B	E			F

τοῖς πρ[ο]β[ο]υῶσιν γ[ο]νεῦσ[ιν κα]ὶ ἐαυ[τῶ]
- 2

καὶ τῆ	[γυνα]	καὶ αὐτοῦ	θυγαδ[ος]	[τοῦ δεῖνος καὶ τῶ δεῖνι
A		B	E F	

'Αρ[τέ]μ[ωνος καὶ τῆ γ]υναι[καὶ αὐτοῦ]
- 3

Ἄρ(ηλίφ) Αρτεμ[εῖ καὶ Α]	Ἄρ(ηλίφ) Κορνούτῳ	τῆ ὕψ
A	B	E

αὐτοῦ - - - - - ἄλλῳ ἐτέρῳ δὲ οὐ<δε>νὶ ἐξέ<σ>τε φυνῶξε [ἡ
E H I K
ἐπιθάψε τινά, ἐπεὶ]
- 4

ἐκτελ[σει Διὶ]	Σολυ[μεῖ * - - -
A	C D

İlk örneğimiz, kentte 1989 yılında Doç. Dr. Bülent İplikçioğlu (Marmara Üniversitesi) ve Arkeolog A. Vedat Çelgin ile birlikte gerçekleştirdiğimiz epigrafik araştırmalar sırasında bulunan 7. no.lu yazıttır. Asklepas adlı bir şahıs tarafından kendisi, karısı ve akrabaları için yaptırılan mezarın yazıtında, Artemeis ve Kornoutos adlı kişiler Aurelius adını taşıdıkları halde, mezar sahibi olan Asklepas ve karısı Pythias bu ismi kullanmamışlardır. Yazıtın eksik kısımlarının tamamlanmasından anlaşıldığına göre bu iki şahıs büyük olasılıkla azat edilmiş kölelerdir. Bu durumda yazıtın

Constitutio Antoniniana'dan önceye, yani İ.S. 212'den önceki bir zamana tarihlenmesi gerekir. Çünkü, adı geçen bu fermanın sonra azatlı köleler dahi Aurelius adını kullanmışlardır. O halde yazıtta sözü edilen diğer kişilerden Artemeis ve Kornoutos'un vatandaşlık haklarının da *Constitutio Antoniniana*'dan önce kazandığı anlaşılmaktadır.

Örnek 2 :

- 1 Πλάτων Οδωλλου τήν σωματοθήκην τῇ γλυκυτάτῃ αὐτοῦ μητρὶ
- 2 Μοδέστῃ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Οδωλλῶ· ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ ἐξέσται
ἐπιθάφαι τινά, ἐπει
- 3 ἐκτείσει Διὶ Σολυμ(εῖ) ᾗ .α.

Aynı çalışmada saptanan 17. no.lu yazıtta hem mezarı yaptıran Platon, hem de annesi Modesta ile babası Odollas, Aurelius soyadını taşımadıklarına göre yazıtı *Constitutio Antoniniana*'dan (İ.S. 212) önceki yıllara tarihlemekte sakınca yoktur.

Örnek 3 :

- 1 Ἱερεὺς Διδὸς Μο(λης)
- 2 Ἀπολ(λωνίου) Αρ(τειμου) Τρο(κονδου)
- 3 Ἀρχελάου κατεσ-
- 4 κεύασεν ἑαυτῷ
τὴν σωματοθήκην.

Yine 1989 yılında bulunan 18. no.lu yazıtta mezarın sahibi olan Zeus rahibi Moles ve yakınları Aurelius adını kullanmadıkları için bunu da diğeri gibi *Constitutio Antoniniana*'dan önceye tarihlemek gerekir.

Örnek 4 :

- 1 Αὐρ. Ἀθηναίς, Μέλητος Τειμολάου θυ(γάτηρ), χή(ρα),
αὐτεξούσιος τέκνων δικέψ,
- 2 τὴν σωματοθήκην ἑαυτῆ καὶ τῷ προενειμένῳ αὐτῆς
3 -καὶ τῷ υἱῷ αὐτῆ Μ.Αὐρ. Ἀτταλεῖ δίς-
- 4 προμοίρω ἀνδρὶ Αὐρ. Ἀτταλεῖ Τρο(κονδου) Ὀρφέως ἄλλῳ δὲ οὐ-
- 5 δενὶ ἐξέσται ἀνῦξαι ἢ ἐπενβαλεῖν τινα, ἐπεὶ
- 6 ὁ πειράσας ἐκτείσει Διὶ Σολυμ(εῖ) ᾞ·αφ, παντὸς ἔχον-
- 7 τος {ἔχοντος} ἐξουσίαν ἐκδικεῖν ἐπὶ τῷ ἡμίσει,
- 8 καὶ ἐνσχεθῆσεται καὶ τῇ τυμβωρυχίᾳ.

Aynı araştırmalarda bulunan 9. no.lu yazıtta mezarı yaptıran Aurelia Athenais gibi, yazıtta sözü edilen oğlu ve kocası da Aurelius adını taşıdıklarına göre, bu kişilerin tümü vatandaşlık hakkına sahipti ve *nomen gentile*'nin de gösterdiği gibi, bu hakkı *Constitutio Antoniniana* ile kazanmışlardı. O halde, yazıtın İ.S. 212'den sonraya tarihlenmesi yerinde olacaktır.

Örnek 5 :

- 1 Αὐρ(ήλιοι) Ἑρμαῖος καὶ Σύρος καὶ Αὐρ(ηλία) Ἀρμαστα
Οδωρας τὴν σωματοθήκην τῆ προενούση
- 2 μητρὶ αὐτῶν Αὐρ(ηλία) Ἀρμαστα Τροκονδου καὶ {καὶ}
ἑαυτοῖς ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ ἐξέσται ἀνῦξαι ἢ ἐπι-
- 3 θάφαι τινά, ἐπεὶ ἐκτείσει τῷ δήμῳ ᾞ·α καὶ ἔνοχος
ἔσται ἐνκλήματι τυμβωρυχίας.

13. no.lu bu yazıtta mezarı yaptıran kardeşler, Hermaios, Syros ve Armasta ile anneleri Armasta, önceki yazıtta olduğu gibi Aurelius veya Aurelia adını kullandıkları için bu yazıtı da İ.S. 212'den sonraya tarihleyebiliriz.

Örnek 6 :

- 1 Αὐρ(ήλιος) Ἀθήνεος ἀπ(ελευθερος) καταίστησεν
- 2 τὴν σωματοθήκην ἑα- καὶ τῆ γυναικὶ αὐτοῦ
3 υἱῷ
- 4 Αὐρ(ηλία) Ἀγοράστη μόνους
- 5 ἐτέρῳ δὲ οὐδενὶ ἐξέστα-
- 6 ν ἐπιθάφαι, ἐπεὶ ὁ πειράσ-
- 7 ας ἐκτείσει τῷ ἱερωτάτ-
- 8 ῳ ταμίῳ ᾞ·ε.

TAM 236. no'lu yazıtta ise, mezar sahibi Atheneos ve karısı Agoraste azat edilmiş kölelerdir ve her ikisi de Aurelius soyadını kullanmışlardır. Azat edilmiş kölelerde vatandaşlık haklarını diğer Termessoslular gibi, *Constitutio Antoniniana* ile kazandıktan sonra bu ismi kullanmaya başladıklarına göre bu yazıt da İ.S. 212'den sonraya aittir.

Örnek 7 :

1	Αὐρ(ήλιος) Εὐφημος ἀπελεύθερος ἰ(ερέως) Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) Πλατωνιανοῦ Στανοῦ, τὴν σωματο-
2	θήκην ἑαυτῷ καὶ
3	τῇ γυναικὶ αὐτοῦ
4	Ἐλπίδι καὶ τοῖς τέ-
5	κνοῖς αὐτοῦ.

TAM 497. no.lu yazıtta azat edilmiş bir köle olan Euphemos' un Aurelius adını taşımasına karşılık; karısı Elpis'in bu isimden yoksun olduğu görülüyor. O halde, kadın bir *peregrinus*'tur ve kocasının taşıdığı Aurelius ismi *Constitutio Antoniniana*'dan önce kazanılmış bir vatandaşlık hakkını göstermektedir. Aksi takdirde, kadının da bu adı taşıması gerekirdi. Bu durumda, yazıtın İ.S. 212'den önceki bir döneme ait olduğu söylenebilir.

Örnek 8 :

1	Χαίρετε
2	Ἄγαθος ἄνθρωπος. Ὀμηρος δὶς, νεωκόρος Λητοῦς καὶ Ἄσ-
3	κληπιοῦ γρα(μματεὺς) χρε(ωφυλάκων),
4	ἑαυτῷ καὶ τῇ
5	συμβίῳ Αὐ(ρηλία) Ἄθη-
6	ναίδι Εὐτύχους·
7	ἑτέρῳ δὲ οὐδενὶ
8	ἐξέσται ἐπενβά
9	λαι. Εἰ δ'οὔν, ὑποκει-
10	σθήσεται τῇ εἰς τοὺς κατοικομένους ἀσεβεῖα.

TAM 680. no.lu yazıtta ise, bir önceki yazıtta benzer bir durumla karşılaşyoruz. Yalnız, burada mezarı yaptıran Homeros

adlı kişi Aurelius adını kullanmadığı halde; karısı Athenais Aurelia ismine sahiptir. Yani, bu yazıtta Roma vatandaşlığına sahip olan kadın; *peregrinus* olan da kocasıdır. Yazıt İ.S. 212'den sonra olsaydı erkeğin de bu *nomen gentile*'yi taşıması gerekirdi. Buna dayanarak söz konusu yazıtı da, bir önceki gibi *Constitutio Antoniniana*'dan önceye tarihleyebiliriz.

Örnek 9 :

Μειδίαν Πλά-
τωνος Μειδίου
ἱερεὺς θεᾶς
4 Ῥώμης διὰ βί-
ου Μάρκος Αὐ-
ρήλιος Μειδι-
ανὸς Πλατω-
8 νιανὸς Οὐᾶρος,
τὸν πατέρα.

TAM 90. no.lu yazıtta baba Meidias, Aurelius adını taşımadığı halde, oğlu bu ismi kullandığına göre, bu durum bize babanın ölüm tarihinin *Constitutio Antoniniana*'dan kısa bir süre önce; mezarın yapımının ise, İ.S. 212'den hemen sonra olabileceğini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

CAH XII

1981 *The Cambridge Ancient History* (ed. J.B. Bury - S.A. Cook ve diğ.), Cambridge.

CASSIUS DIO

Dio's Roman History IX (çev. E. Cary), Loeb Classical Library, London, 1950.

GIRARD, P. F.

1923 *Textes de Droit romain*, 5. bas., Paris.

HÖLTHEIDE, B.

1983 *Römische Bürgerrechtspolitik und Römische Neubürger in der Provinz Asia* (doktora tezi), Freiburg.

RIEPL, W.

1913 *Das Nachrichtenwesen des Altertums*, Berlin.

MAGIE, D.

1975 *Roman Rule in Asia Minor I-II*, 2. bas., Princeton.

HEBERDEY, R.

1929 *Termessische Studien*. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften, 69. Band, 3. Abhandlung, Wien-Leipzig.

KARADENİZ-ÇELEBİCAN, Ö.

1986 *Roma Hukuku*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 482, 3. Basımdan Tıpkıbasım, Ankara.

KOSCHAKER, S. P. - AYİTER, K.

1975 *Roma Hususî Hukukunun Ana Hatları*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 370, Ankara.

TAM

Tituli Asiae Minoris III: Tituli Pisidiae; 1: Tituli Termessi et agri Termessensis (ed. E. Kalinka, haz. R. Heberdey), Vindobonae, 1941.

UMUR, Z.

1974 *Roma Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. : 1984, Hukuk Fakültesi No. : 441, İstanbul.

UMUR, Z.

1983 *Roma Hukuku Lügati*. İstanbul Üniversitesi Yayın No. : 3170, Hukuk Fakültesi No. : 677, İstanbul.

UMUR, Z.

1987 *Roma Hukuku*. Beta Yayınları, Yayın No. : 102, Hukuk Dizisi : 40, İstanbul.